

A versekben (feltételezetten) kifejezésre jutó 'valóságdarab' (= a *relátum*) átrendezhetőségével kapcsolatos gyakorlatok

Petőfi S. János

Azt a valamit, ami egy szövegben egy interpretátor feltételezése szerint kifejezésre jut 'tényállás-konfiguráció'-nak, 'világfragmentum'-nak, latin nyelvű terminussal 'relátum'-nak nevezzük.

A relátum 'tényállások'-ként való-
ságos eseményeket, történéseket, ál-
lapotokat éppúgy magában foglalhat,
mint elképzelteteket, álmódottakat,
vagy ezek bármilyen konfigurációt.

Szövegek interpretálásánál a *relátum-imágó* az az összetevő, amit minden esetben létre kell hoznunk.

Magának a relátumnak a 'megtalál-
lására', 'működtetésére', 'újra megal-
kotására' csak akkor kell sor kerül-
jön, ha útkalauzt, valamely
eszközhöz használati utasítást, illető-
leg szakácskönyvet (vagy egy elvég-
zendő kísérlet leírását) kell interpre-
tálnunk.

A relátumra utaló szimbólum a világ(min-
denség) szó latin megfelelőjét (= *univer-
sum*) tartalmazza három betűs
csoportonkénti elrendezésben, kiemelt
módon mutatva (megvilágítva) annak
egy fragmentumát.

A relátum mentális képére, a relátum-imá-
góra utaló szimbólum

Egy-egy adott vers sorainak, illetőleg versszakainak egymásutánja azt a sorrendet tükrözi, amiben a vers létrehozója bemutatja az abban kifejezésre jutó 'világfragmentum'-ot. Azok a gyakorlatok, amelyek ezeknek az *egymásutánoknak* az átrendezésére (vagy egymástól különböző *egymásutánok* közötti választásra) irányulnak — ha adott esetben meg is változtathatják magát a kifejezésre jutó világfragmentumot — elsődlegesen a bemutatás lehetséges módjainak a megválasztásával kapcsolatosak.

Míthogy az úgynevezett kontextuális sensus és a relátum-imágó az interpretáció folyamán létrejövő *ugyanazon* egység két arcának tekinthető, ha egy adott vehikulumon annak alapján hajtunk végre sorrendváltoztatásokat, hogy közben az adott vehikulumegységekhez rendelhető kontextuális sensusokra ('kontextuális nyelvi jelentésekre') gondolunk, gyakorlatilag a relátum-imágóval kapcsolatos műveleteket végzünk.

A következőkben két versre vonatkozóan olyan gyakorlatokat mutatunk be, amelyek végrehajtása részben sorrendváltoztatást (pontosabban sorrendlétrehozást), részben adott sorrendek közötti választást igényel.

(Ehhez a gyakorlattípushoz lásd még a könyv II.1. fejezetének relátummal foglalkozó részét, valamint az *Elkallódni megkerülni* kötet III. 4. fejezetét.)

1.

Baka István: *ŐSZ VAN AZ ŰRBEN*

Baka István versének a *Szép versek* (Magvető, 1990.) kötetben a következő vehikuluma található (lásd T1):

T1

Baka István: *ŐSZ VAN AZ ŰRBEN*

Hullnak a barna-piros levelek.
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.

Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy össztörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.

Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.

Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az űrben, a vég közele.

Az "Ősz van az űrben" című vershez készített két, egymást kiegészítő gyakorlatot (lásd A és B eset) tanárok oldották meg.

A

A gyakorlat céljára szolgáló *vehikulum* elemei (amelyet a gyakorlatban résztvevők természetesen összekeverve kaptak meg) a következők (lásd T1/0):

T1/0

- 5 Hullnak a barna-piros levelek.
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- A Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- L Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- 3 Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az őrben, a vég közeleg.

A feladatot így fogalmaztuk meg:

A kézhez kapott papírszeleteken egy vers versszakai olvashatók.

(a) Kíséreljen meg ezekből a versszakokból egy olyan verset összerakni, amelyet leginkább elfogadhatónak tart! (Megoldását az egyes versszakok előtt álló betű- és számjelekkel közölje.) Indokolja meg a választott sorrendet!

(b) Válasszon ki és indokoljon meg egy olyan sorrendet — ha egy ilyen is lehetségesnek tart —, amelyet elfogadni semmiképp nem tudna!

(c) Adjon címet a versének!

Az (a) feladat megoldásait az 1. táblázatban foglaltuk össze. A táblázat fejlécében a gyakorlatot megoldók sorszáma, "T"-vel jelzett (első) függőleges oszlopában a versszakok eredeti sorrendjének

betű- és számjeleit. A többi oszlop a gyakorlatban résztvevők megoldását mutatja.

T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	A	A	5	A	5	5	5	5	5	L	5	5	5
A	L	A	A	A	L	A	A	A	3	A	A	A	5	L	A	5	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
L	A	3	L	L	A	3	L	3	L	L	L	3	L	L	5	3	L	3	3	L	L	L	3	3	L	3
3	3	L	3	3	3	L	3	L	A	3	3	L	3	3	3	L	3	L	L	3	3	3	5	L	3	L

1. táblázat

Az (a) feladat megoldásával kapcsolatban a következőket tartjuk figyelemre méltónak:

- a 26 résztvevő közül 10-en az eredeti versével azonos versszakosrendet hoztak létre; 9-en az 5, A, 3, L sorrend mellett döntöttek, azaz az eredeti sorrendhez képest a 3. és 4. versszakot cserélték fel; a további 7 megoldás öt különböző versszakvariáció;
- míg az eredeti verssel azonos első verszakra szinte minden résztvevő 'rátalált', a zárversszakként az eredetit csak 15-en tüntetik fel, a legnagyobb eltérések a másik két versszak, valamint ezek sorrendje megválasztásában tapasztalhatók.

A fenti csoportosítást követve lássunk néhány olyan részletet az (a) feladat megoldásaiból, amelyek jól érzékeltetik az indoklások sokféleségét. (Az egyes megoldásokat az adott résztvevő sorszáma-val jelöljük.)

5-A-L-3

(4) "A vers fokozatosan "halad" az általánosítás felé: a látványköz-pontúságtól a reflexió irányába: a képek veszítenek tárgyiasságukból, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy nem csupán egy őszi tájkép-ről van szó, hanem a levelek aláhullása egyben az elmúlást (a világ és a lírai én elmúlását, halálát) is jelenti. Az utolsó szakaszban, amely képekben szegényebb – csupán egyetlen metaforát tartalmaz –, már a reflexió a domináns. Ez a tárgyú, általánosító tendencia megmutatkozik abban is, hogy az első két szakaszt a képek dominanciája jellemzi, a második kettőben már megjelenik az "üresség", "lsten", "úr", "vég"."

(7) "Az első (5) és az utolsó (3) versszakot meghatározza a nyár és az őszi természetes sorrendje (...) Az A jelű versszak 2. helyét nehéz indokolni. Ha nem a nyár-őszi sorrend lenne számomra a meghatározó, akkor az A jelű versszak lehetne első versszak is."

(10) "Azért gondolom helyesnek ezt a sorrendet, mert úgy gondolom, az 1. versszak (5) első sorának *levelek* szava itt "annyira" konkrét értelmezésben szerepel (kell szerepelnie), hogy a 2. sor közvetlenül folytatja. Ennek természetes (és természetű) folytatása a 2. versszak (A). Az első két versszakot a harmadik absztrakciója emeli magasabb, filozófiaibb szintre, végül a negyedik versszak általánosítása egyértelműsíti a verset azáltal, hogy az emberre, az emberi létre vonatkoztatja."

(20) "Szemantikai alapon: az 'elmúlás' jelentéshez kapcsolódó kifejezések ebben a sorrendben olyan fokozódásban következnek egymásra, amely a *végleges* felé halad: "hullanak", "leválva", "elhagyott", "összetör", "koponya", "üresség", "lsten halott tekintete"; "hull a világ", "hullunk véle mi", "a vég közeleg". Másrészt a kép tárgyalása is ezt a sorrendet teszi valószínűvé a számomra: egészen az *úr* fogalmáig eljutva."

(21) "5: A változandó évszakot, a nyarat említi a költő, azután hasonlattal konkretizálja a nyár múlását; A: a konkrét, valóságot láttató sík folytatódik; L: az őszi hangulata – absztrakt szintre lép át; 3: ismét évszak, de most őszi, megnevezi az elmúlás évszakát – minden elmúlik."

5-A-3-L

(6) "A szakaszok egymásutániségének elvét a fokozatosság szerint alakítottam ki – tehát elsősorban tartalmi vonatkozások szerint (...) a szakaszok igehasználata is – érzésem szerint – alátámasztja ezt a sorrendet, a cselekvést kifejező igéket fokozatosan a befolyá-

solhatatlan történések váltják fel: varjú száll — a vég közeleg — tekintete pereg (...)"

(8) "A mozgások nyomán indultam el, s az alapján, hogy a versszakok képei milyen makroszerkezeti feladatot töltenek be: az első versszak utal az előzményre (nyár), (...) a második versszakban fokozódik a mozgás, (...) a negyedik versszak párhuzamba állítható az elsővel: finom mozgások, de ellentétes színek és minőségek: itt mondjuk ki a halált."

(12) "Az első versszak egy természeti kép, amely asszociációkat indít el a költőben (...) a hasonlat tartalmaz két olyan dolgot, amely előre utal: "öreg" és "elhagyott". A második versszakban is egy "akaratlan" asszociációt találunk, de ez erőteljesebb: a diót törő varjú az emberi pusztulást juttatja a költő eszébe. A harmadik versszak tartalmazza a tudatosítást: pusztul a természet (a világ) és ennek részeként az ember is. Nem értjük azonban, ez miért kozmikus méretű (miért van őszi az *úriben*)? Az utolsó versszakban találjuk az indoklást: lsten halott, a világot és az embert senki sem menti meg a pusztulástól. A két utolsó versszak mintegy az elsőben megjelent "öreg" és "elhagyott" kiterjesztése."

(18) "Ezt a sorrendet egyszerre több dolog is indokolja, több szövegszervező elem is "hat" egyszerre. A versszakok így tükrözik a gondolkodás folyamatát, a konkrét elképzeléstől jutunk el az általánosító, elvont képzetársításig (...) A versszakokban megjelenő "dolgok" a rész-egész viszonya alapján is összekapcsolódnak: mivel minden "hull", s mert mi is a világ részei vagyunk, ezért következtetünk erre: "hullunk véle mi". Az általam utolsónak tartott versszak képeiben benne van a világ is, mi is, lsten is. A versben fokozatosan nő a pusztulás, az utolsó versszak "kék" üresség, "lsten halott tekintete" képei a legteljesebb pusztulás képét jelenítik meg."

(24) "Az értékvesztés, a fenyegetettség, amit az összhatás diktál, ebben a logikai rendben fejeződik ki egyrészt, és másrészt ennek a logikai rendnek a kifejezői a képsorok. Tárgyas szemléletmódtól haladva az általános, az elvont felé."

5-L-A-3

(1) "5: nyitás, téma megjelölés, tárgyi világ; A: pillanatfelvétel, természet; L: általánosítás, távlatok; 3: zárás, levéltétel = ember, végítélet"

5-3-L-A

(9) "5: kozmikus létélmény: az elmúlás, mulandóság; 3: az emberi sors integrálódása a kozmikus létélménybe; L: az elmúlás tragikumja maga a halál, hanem a lét értelmetlensége (...) A: új perspektíva, belátása kultúrám csodájának (...) "

A-5-L-3

(17) "(...) az A versszak első két sora valós, konkrét őszi kép. A többiben általánosítás, áttétel, metaforikus értelem fogalmazódik meg. Az általam felírt sorokban egyre inkább távolodunk a valós nyárvégi, őszi leírástól, hangulattól; az emberi élet, sőt az egész emberi lét, világ elmúlásáról látunk képeket."

L-A-3-5

(23) "Szerintem ezt a sorrendet indokolja tartalmi szempontból az a tény, hogy az első két szakaszban még egy konkrét fa leveleiről ír a költő, majd átvált egy sokkal elvontabb, szimbolikusabb dimenzióba, ahol a hulló levelek már az elmúlást jelképezik. Az elvontság szempontjából a négy szakasz négy fokozatnak felel meg."

A (b) feladat megoldásához a következő megjegyzéseket fűzzük:

- a 26 résztvevő közül 14-en találtak olyan versszakosorrendet, amelyet elfogadhatatlannak ítélték;
- hat résztvevő (a 4-es, 10-es, 15-ös, 19-es, 23-as és 25-ös) általánosan, versszakosrend felállítása nélkül fejtette ki véleményét egy számára elfogadhatatlan sorrendről;
- hatan (a 3-as, 8-as, 13-as, 18-as, 20-as és a 24-es számú résztvevők) másodikként is egy általuk még elképzelhető sorrendet javasoltak.

Lássunk itt néhány részletet azoknak a résztvevőknek az indoklásából, akik ugyanazon versszakosrende(ke)t tartották elfogadhatatlannak.

A-L-3-5

(2) "Ez a sorrend például összetördeli az (a) feladat megoldásában ajánlott megvalósuló ívet."

(16) "Ez a sorrend megbontja a szöveg vezérfonalát, az olvasót nem vezeti, hanem "ráncigálja". Az A versszak kezdésnek azért nem jó, mert bizonyos olvasóréteget eleve kizár, elriaszt a vers kedvező megközelítésétől."

3-4-A-5

(6) "Ennek a sorrendnek a megindoklása a logikátlanság logikáját követi (...) az elmúlás egyetemes, folytonos jellegét a két középső szakasz megtöri, de lehetne ezt fokozó ellentétnek is felfogni (...) "

(7) "Egy dolog biztosnak látszik, nem célszerű a 3-as jelű versszakal kezdeni, de szinte minden variáció elfogadható."

3-5-L-A

(12) "Így a konkrét és elvont képek logikátlanul követik egymást, így nem látok közöttük semmi tartalmi/formai összefüggést az elmúlás közös témáján kívül."

(26) "Sem szövegkohézió, sem gondolati egység sem képi (a vers poétikai) realizációja nem valósul meg."

A (c) feladat megoldásaként az egyes résztvevők az alábbi címeket adták a versnek.

1. Ősz az ūrben	14. Elmúlás
2. Nincs	15. Őszi etűd
3. Meghalok	16. Hulló levelek
4. Áttűnések	17. Ősz
5. Hajnalhasadás	18. Ősszel
6. Az ősz halála	19. Az elmúlás stációi
7. Hull a világ	20. Októberi elmúlás
8. Ősz	21. Barna-piros levelek
9. Vég	22. Őszi meditáció
10. Elmúlás	23. Elmúlás
11. A nyárból az őszbe	24. Fogy az élet
12. Hullnak a barna-piros levelek	25. Barna piros levelek
13. Hullnak a barna-piros levelek	26. —

A résztvevők által javasolt címekkel kapcsolatban a következőkre figyelhetünk fel:

- csak a 26-os számú résztvevő nem adott címet a versnek;
- a 7-es, a 21-es és a 25-ös számú résztvevő a versből vett idézeteket (az utóbbi kettő egyaránt a "Barna-piros leveleket") választja;
- ketten (a 12-es és 13-as számúak) az ismétlődő verssort ("Hullnak a barna-piros levelek") javasolják;
- további nyolc résztvevő (az 1-es, 6-os, 8-as, 11-es, 15-ös, 17-es, 18-as és 22-es) megoldásában az "ősz" szó, illetve az azzal alkotott szókapcsolat szerepel;
- öt megoldásban (10-es, 14-es, 19-es, 20-as és 23-as) címként a vers szimbolikus jelentésére inkább utaló "Elmúlás", "Ok-tóberi elmúlás" jelenik meg;
- heten (2-es, 3-as, 4-es, 5-ös, 9-es, 16-os és 24-es) ugyancsak a vers szimbolikus jelentését egyénien kifejező (mint például "Nincs", "Meghalok", "Hajnalhasadás"), de távolabbi asszociációt sejtető címeket írnak.

B

Ebben az esetben a gyakorlat 22 tanár résztvevője egy olyan lapot kapott kézhez, amely az eredeti verset és annak még öt átrendezett változatát tartalmazta (lásd T1/0).

T1/0

I.

- A Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- L Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- 5 Hullnak a barna-piros levelek,
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- 3 Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az űrben, a vég közeleg.

II.

- A Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- 5 Hullnak a barna-piros levelek,
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- L Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- 3 Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az űrben, a vég közeleg.

III.

- 5 Hullnak a barna-piros levelek,
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- A Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- L Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- 3 Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az űrben, a vég közeleg.

IV.

- 5 Hullnak a barna-piros levelek,
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- L Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- A Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- 3 Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az űrben, a vég közeleg.

V.

- L** Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- A** Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- 5** Hullnak a barna-piros levelek.
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- 3** Hullnak a barna-piros levelek.
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az őrben, a vég közeleg.

VI.

- L** Hullnak a barna-piros levelek,
ágak közt átszítál a kék üresség:
száraz avarra üvegcserepekként
Isten halott tekintete pereg.
- 5** Hullnak a barna-piros levelek.
leválva a nyár faláról,
mint elhagyott, öreg kazánról
festék- és rozsdarétegek.
- A** Hullnak a barna-piros levelek:
a fára varjú száll, s hogy összetörje,
csőréből koponyákat ejt a kőre,
s fal édes agyvelőt: dióbelet.
- 3** Hullnak a barna-piros levelek,
hull a világ, és hullunk véle mi,
nedvét kiszívó levéltetvei;
ősz van az őrben, a vég közeleg.

A feladatot így fogalmaztuk meg:

A kézhez kapott lapon egy vers szövegének hat különböző változata olvasható. (Az egyes változatokat I-VI-ig római számok jelölik.)

(a) Válassza ki azt a versszöveget amelyet leginkább, és azt, amelyet legkevésbé elfogadhatónak tart!

(b) Indokolja meg mindkét döntését!

Az (a) feladat megoldásait a 2. táblázat tartalmazza. A táblázat fejlécében a résztvevők sorszáma, első függőleges oszlopában az egyes változatok számjelét tüntettük fel. A többi oszlopban található „+” és „-” jelek azt mutatják, hogy az adott résztvevő mely változatot tartotta maga számára leginkább (+), illetőleg legkevésbé (-) elfogadhatónak.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
I.			-	-	-				-					-		-	-	-	-	-		
II.					+						+		-	+	+	+						
III.	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+				+		+	+	+	+
IV.					-	+			+	-												-
V.	-	-					-	-	-	-												
VI.														-				+				

2. táblázat

Az (a) feladat megoldásai azt tükrözik, hogy a gyakorlat résztvevői számára a leginkább elfogadhatatlan sorrendet az I-es (A,L,5,3) változat tartalmazta, leginkább tetszőnek 14-en a III. változatot (5,A,L,3) — az eredeti versével megegyező sorrendűt — tartották.

A (b) feladat megoldásának bemutatására a következőkben részleteket közlünk néhány (sorszámaival jelölt) résztvevő — a leginkább, illetve legkevésbé elfogadhatónak tartott sorrendre vonatkozó — indoklásából.

(3) "A III. változat a *legelfogadhatóbb*. A természeti képtől folyamatosan bővülő, az elmúlást általánosan megfogalmazó képig ívelő lánc. 'Mozdulatlan', 'üres', élőlény nélküli természettől, a 'vég közeleg' mozgásáig. *Nem tudom elfogadni* az V. változatot, szerintem az 5-ös jelű versszaknak kell a nyitóképnek lennie."

(3) "A *leginkább tetsző* változat a III. Az állandó végső versszak átfogó, általános képet mutat. Ugyanígy az L jelű — mintegy megelőzve a végső következtetést. A vers konkrét képekkel indulhat: az őszi kép hangulatilag "leválik a nyár faláról", s a varjú-kép (A) visz tovább a pusztulás-, a halálkép felé. A *legkevésbé tetsző* változat az I. Tartalmilag-hangulatilag az L és az 5-ös jelű versszak között nagy a 'törés': egy átfogó, világi és világon túli szemléletet összekapcsoló összegzést egy konkrét kép követ, amelyben nem

tágul a szemlélet, nem is mutat előre az irány, hanem inkább a hangulati viszonylagosság az, ami erős, s így nem kapcsolódik szükségszerűen sem az L, sem a 3 jelű versszakhoz, és ez a relatív statikus szemlélet megkérdőjelezheti az A jelű versszak versindító helyzetének létjogosultságát is."

(4) "A *legelfogadhatóbb* a III. A vers egy konkrét képből indul, az évszak meghatározásával. A hasonlat is látható, megfogható. A második versszakról kezdve már metaforákat találunk (...) Ebben a változatban érzem a kép teljes tágulását. *Legkevésbé elfogadható* az I. Itt - számomra nincs meg a versben az a feloldódást, megbékélést, beletörődést kifejező hangulat, ami a lírai én számára az elkerülhetetlen halált, vagy "vég"-et jelenti."

(7) "A *legelfogadhatóbb* a III. A költemény leíró versként indul, fokozatosan, versszakról versszakra haladva alakul át létértelmessé. A pusztulás, elhagyatottság, elidegenedés a személytelen, tárgyias versindítás után az utolsó versszakban, a zárlatban személyessé válik (megjelenik az első személy, de nem az én, hanem a *mi*, a hanyatlás egyetemességére utalva). Az első két versszak képei konkrétak, (...) a 3-4. versszakban a 'verstáj' elveszíti konkrétségét, absztrakttá válik, a földi nézőpontot felváltja a kozmikus. A *legkevésbé elfogadható* az V. Az első két versszak után (a kozmikus látomást az Istentől elhagyott világról egy olyan "valóságghűbb" kép követi, amely a varjú- és a koponyamotívum által egyetemesebb jelentést is hordoz) szervetlennek tűnik a harmadik versszak beiktatása."

(10) "A III. variáció felépítését érzem a *leginkább megszerkesztett*-nek. A vers íve itt halad a teljes pusztulás felé. A képek (a hasonlatok, metaforák) egyre csúfabbak, durvábbak, kiméletlenebbek. A 'szelíd' hasonlattól fokozatosan, mindig súlyosabb, egyre rosszabb hatású képeken keresztül jutunk el az ember metaforáig (ember = a világ "nedvét kiszívó levéltetve") és a majdnem teljes megsemmisülésig. Az ív: természet - Isten - világ. A kompozíció *megszerkesztetlensége* az V. változatnál a legszembeütőbb. Igaz, hogy a képsor itt is az általánossal zárul, de az e felé haladás íve nincs meg (...), a kihaltság, pusztulás fokozatai nem érvényesülnek."

(17) "A *legelfogadhatóbb* variáció a számomra a III., mert a vég és végeesség gondolatát a közelítől tágitja az egyetemesig (...), a versszakoknak ez a sorrendje teremti meg a számomra a folyamat átéléséhez szükséges fokozatokat és a teljes kiüresedés illúzióját. A *legkevésbé elfogadható* variáció az I., (...) logikátlanok tűnik az összeállított gondolati ív, ebben az összerendezettségben csupán a vég tudata a rendezőelv, így sem a hangulati, sem a stílushatás nem érvényesül a lehetőség szerinti teljességben."

(19) A *leginkább tetsző* kompozíció a III. Folyamatos emelkedést érzek a versben kifejezett érzésekben, a nyelvezetében. Nem kétséges, hogy az utolsó versszak személyességéből adódóan mindenképpen zár. A *legkevésbé tetsző* kompozíció az I. Nem érzek benne fejlődést, valahová tartást, gondolati-hangulati "folyamatot". Az elmúlást leginkább kifejező A, L jelű versszakok nem kerülnek kapcsolatba a záró strófával, amelyek ezeknek egyenes folytatása lehetne. Az 5-ös jelű versszakban ez a gondolat kevésbé direkt, érzelmileg a legkevésbé alátámasztott."

(Megjegyezzük hogy az itt bemutatott két gyakorlat elvégezhető más feladat-megfogalmazás alapján is. Minthogy azonban ilyen típusú gyakorlatokat tanulókkal is elvégeztettünk, a lehetséges más feladat-megfogalmazásokra azok bemutatását követően teszünk javaslatot.)

2.

Kálnoky László: *Egyszerű fejfa*

A részben sorrendváltoztatást (pontosabban sorrendlétrehozást), részben az adott sorrendek közüli választást igénylő gyakorlatípust tanulók körében is kipróbáltuk. Számukra az egymást kiegészítő két gyakorlathoz (lásd A és B eset) Kálnoky László: *Egyszerű fejfa* című versét választottuk.

Az "Egyszerű fejfa" című versnek Kálnoky László *Összegyűjtött versek* kötetében (Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980.) a következő vehikuluma található (lásd T7):